

26308

11
26308

ora Stratilescu
Doctor în Filosofie

■ ■

**Temeiul mișcării fe-
ministe și scopurile
pe care le urmărește**

precedat de un

**Mic istoric al mișcării
feministe în România**

Relativ

„Minerva“, București
1919

Tn 964

314097

Tractatus miscellaneus
de rebus et personis
de rebus et personis

Tractatus miscellaneus
de rebus et personis

996
590

Eleonora Stratilescu

Doctor în Filosofie

**Temeiul mișcării fe-
ministe și scopurile
pe care le urmărește**

precedat de un

**Mic istoric al mișcării
feministe în România**

Stratilescu

„Minerva“, București

1919

3027/80
Si 7 50

2372/80

MIC ISTORIC AL MIȘCĂRII FEMENISTE IN ROMÂNIA.

Inceputurile mișcării feministe sunt a se căuta la noi în epoca, în care întreaga națiune începe a se trezi la o viață culturală proprie, în legătură cu influențele economice și culturale apusene, adică epoca revoluției dela 1848 și a «Unirii Principatelor». Aceste începuturi însă sunt atunci atât de slabe, că abia se pot observa. Nu că ar fi lipsit cu totul la noi cauzele, care au determinat această mișcare în Apus, căci progresele industrialismului apusean sfârmau, cu încetul, la noi, o clasă prea ignorantă și prea înapoiată, ca să-și dea sama de ce suferă și să poată spune ce o doare; iar în privința dezvoltării culturale, noi ne-am găsit într'o situație oarecum excepțională, în care se părea că avem mai multe posibilități decât ne trebuie. În adevăr, generația dela 1848, cu I. E. Rădulescu în frunte, proclamase «aceiași învățătură pentru ambele sexe», principiu care a fost realizat la 1864 prin legea, care prevede obligativitatea învățământului primar și deschidea porțile școlilor secundare, cât și ale Universităților, deopotrivă pentru băieți ca și pentru fete. Un singur lucru a omis legiuitorul dela 1864: Ca să asigure totodată și aceleași șanse de reușită în deosebitele cariere pe baza aceleiași învățături, atât bărbaților cât și femeilor; așa că femeile nu s'au simțit îmboldite spre învățătură în mod egal cu bărbații. Învățământul secundar și mai ales cel superior fiind pentru

ele un pur diletantism fără absolut vreun caracter practic — până li s'a deschis femeilor intrarea în corpul didactic — este foarte natural, că prea puține femei au râvnit către el. Nici școala primară nu se înțelegea, multă vreme, de ce folos ar putea să le fie? Astfel se explică de ce a răsunat în pustiu glasul de înfocat patriotism al *Sofiei Coce*, care în Mai 1859 chemă pe femeile culte, mai ales pe cele bogate, care au mai multe mijloace, la marea operă de înălțare culturală a națiunii prin înălțarea culturală a femeii române¹⁾. Nu eră de mirare, că nicio femeie n'a răspuns atunci la chemarea entusiastă a Sofiei Coce. Ba, am putea considera ca un semn de înzestrare naturală în națiunea română faptul, că s'au găsit totuși fete, care să dorească să-și aproprieze până și cultura academică, într'o societate, în care nu numai nu se prețuia mult cultura femeii, dar chiar «femeile învățate» erau privite cu nimic mai puțin decât cu simpatie. Ceeace s'ar fi părut, dar, o enigmă — că femeile române *nu* s'au folosit de toate posibilitățile de cultură pe care le-au avut la dispoziție — se explică astfel foarte ușor. Femeile s'au folosit de mijloacele de a se cultiva pe măsura în care evoluă și se transformă însăși sufletul lor, precum și condițiile economice sociale ale vieții lor. Iată de ce o «mișcare feministă» la noi, pentru emanciparea culturală, socială și politică a femeii, nu porneă cu putere: pentrucă n'aveă cine s'o facă. Incercări răzlețe s'au paralizat din cauza indiferenței generale, cum se va vedea și mai la vale.

În privința emancipării politice este de notat, că în Constituanta, care a lucrat prima Constituție a Țării, s'a propus drepturi politice și pentru femei, dar s'a împotrivit I. Eliade Rădulescu, căruia i se părea, pe atunci, prea timpurie această reformă. Nu voiă s'o facă Franța, dela care primeam atunci întreaga influență culturală, nici Belgia, dela care împrumutam Constituția; cum eram să ne încumetăm s'o facem

¹⁾ Vezi «Un glas din vremea Unirei» în revista: «Unirea femeilor române». An. I, No. 1, p. 28 și urm.

noi? Și astfel propunerea de drepturi politice pentru femei a fost respinsă, măcar că s'ar fi potrivit mai bine cu spiritul vechei legiuiri pământene, care asigură femeii române, atât din punct de vedere național cât și civil, o situație mai bună decât aceea care i s'a hotărât prin adoptarea noiei Constituții și a codului napoleonian.

Pe la 1890 o petiție de cerere de drepturi politice pentru femei și de cercetare a paternității a fost înaintată Parlamentului de Cornelia Emilian¹⁾, femeie de inimă, care a înființat Școala «Reuniunea femeilor române» din Iași, «Societatea pentru învățătura poporului român» și «Cantina școlară», unde avea plăcere să distribue chiar cu mâna ei mâncarea caldă și bună la amiazi copilașilor săraci din școlile primare dela periferia orașului. Cornelia Emilian eră o feministă convinsă și energică, cu idei largi; ea înființase și o «ligă a femeilor române», care să stimuleze pe femei să-și așeze singure viața pe norme mai corespunzătoare noilor nevoi. Toate operele Corneliei Emilian trăesc și azi și s'au dezvoltat din ce în ce mai mult, singură «liga femeilor române» s'a desființat în curând.

Totuși nevoile de viață începeau să se schimbe simțitor de repede pentru femeia română. Imbulzeala enormă a tinerelor fete — ba chiar și a femeilor măritate, care crezuseră întâi că «nu vor avea nevoie» — că solicitante de «posturi la Stat» în: Ministere, poștă și telegraf, bănci, etc. și mai ales în învățământ, a început a da de gândit unora atente la aceste fenomene. Astfel s'a înființat la Iași în 1908 societatea «Unirea educatoarelor române», cu scop economic — cultural — naționalist, dar *feminist* în primul rând. Prin organul de publicitate al acestei societăți, revista: «Unirea femeilor române», s'a arătat neconținut țelul societății U. F. R.: 1. De a *uni* pe româncele de pretutindeni, «în cuget și în simțiri» — motto al Revistei — pregătind astfel o unire, mai întâi cul-

1) Originară din Transilvania, soția profesorului de matematici dela Universitatea din Iași, Stefan Emilian, decedată în București, 1910.

turală, a Românilor de pretutindeni, în timpurile când noi numai visam la o Românie Mare; — și 2. De a lucra la înălțarea economică a femeii prin înălțarea ei culturală¹⁾, făcând totdeauna cunoscute, și lucrând la rezolvirea problemelor de viață ale națiunii întregi. Această stimulare la cultură prin înțelegerea interesului obștesc, a fost în totdeauna, în intenția acestei societăți, cât și a revistei sale, considerată ca mijlocul cel mai bun de pregătire pentru viitoarea exercitare de drepturi, despre care fondatoarea societății zicea totdeauna: «Le vom căpăta cu siguranță, poate mai curând decât ne așteptăm, principalul însă este să știm cum să le întrebuițăm». Iar în primavara lui 1914, cu ocazia chemării Constituantei să lărgească dreptul de vot, revista «Unirea femeilor române», pornește o propagandă activă în vederea obținerii dreptului de vot și pentru femeia română.

Până în 1916 întreaga activitate a societății acesteia și a revistei sale, au fost prea puțin apreciate și cunoscute. Publicul feminin cel mare n'a dovedit interes activ pentru ele.

A venit însă războiul greu, cu toate durerile lui, «pe care nu și le-ar fi putut închipui mai înainte nici cei mai pesimiști». Iar în urma războiului ne găsim într'o situație, că vede oricine ce uriașe eforturi trebuie să facem ca să trăim ca națiune. Acum nevoile economice, sociale și culturale au devenit așa de urgente, încât tot mai mulți văd clar, ce multă dreptate are mișcarea feministă, care vrea ca femeia să fie de sine stătătoare, capabilă de a munci și a-și ajuta nu numai sie-și, dar și altora!

Încă înainte de Mărășești—când mai mult speranța ne spunea că am scăpat de cea mai grozavă urgie a distragerii — în Iunie 1917 o notiță în jurnale anunță: «Femeile române sunt rugate cu insistență să se întrunească în Aula Universității,

1) «Desvoltarea industriilor casnice eră punctul principal din programul societății, și anume prin pregătirea culturală științifică cât mai temeinică a femeii în aceste direcții, întemeietoarea societății având convingerea, că înălțare și emancipare economică nici nu e posibilă, și nici de dorit, fără reală înălțare culturală.

să se consfătuiască asupra dreptului de vot. Să vie în număr cât mai mare, căci e vorba de interesul fiicelor și al nepoatelor noastre». La acest apel femeile au alergat cu grăbire. Se găseau, în pribegie, în Iași, femei din toate colțurile țării. Multe au luat parte la consfătuire și au iscălit petiția ce s'a înaintat apoi Constituantei, prin care femeile cereau egalitate civilă și politică deplină cu barbatul român și propuneau ele însăși organizarea unui *serviciu social obligator* pentru femei, ca corelativ al exercitării de drepturi politice depline. Această atitudine, luată de femeile române, a fost cu atât mai importantă, cu cât din inițiativă parlamentară se propusese de unii — D-l Nacu — egalitate civilă pentru femei cu bărbatul român, iar alții — d. ex. «Partidul Muncii» — aveau deja atunci înscris în programul lor: Drepturi pentru femei la Comună și la Județ. Aceștia au înaintat de atunci, și vor acum drepturi depline politice pentru femei. Însă aceștia sunt cei puțini. Majoritatea — mai toate partidele politice — au înscris în program numai drepturile la Comună și Județ pentru femei, fără dreptul la Parlament. Femeile române însă au înțeles, că o asemenea acordare de drepturi știrbite, ar însemna pentru ele o situație de inferioritate mai rea și decât lipsa de drepturi și s'au hotărât să lupte ca să înlăture dela ele această primejdie.

Imprejurările prin care am trecut în vara lui 1917 au împiedicat pentru moment mișcarea feministă. Ea a pornit însă cu mai mare vigoare în primăvara lui 1918. Un comitet de doamne, adunat în cerc restrâns, în locuința particulară a directoarei Școlii «Oltea Doamna», a luat asupra sa să pornească din nou mișcarea și s'o organizeze. S'a obținut din nou Aula Universității (Copou) pentru întruniri, la care s'a chemat publicul. S'a pornit o propagandă prin jurnale, s'a ținut conferinți, s'a provocat discuțiuni, s'a cules adesiuni; și cu numărul de membre înscris până la 6 Iulie 1918 s'a procedat în acea zi la alegerea «Comitetului» care a lucrat Statutele Societății numită: «Asociația pentru emanciparea civilă și politică a femeilor române». Tot în Iulie Comitetul

a prezentat un «Memoriu» guvenului, prin care cerea egalitatea civilă și politică pentru femeia română.

Secțiuni de ale acestei «Asociații» se înființează acum, pe rând, în diferite centre românești.

* * *

Propaganda pentru obținerea drepturilor civile și politice e foarte importantă, căci de ea atârna, în mare parte, reușita. Totuși, în această propagandă chiar, și în afară de ea, este necesară un anumit fel de muncă : anume munca, de a face cât mai bine și în cât mai largi cercuri cunoscute ideile și principiile mișcării feministe, căci de fapt aceste idei și principii sunt la noi foarte puțin cunoscute. E important nu numai ca femeile să dorească drepturile politice, ci să și știe ce anume au de realizat prin exercitarea lor ; căci dela convingerile ce vor domni în lumea femeilor, va atârna și modul cum se vor manifesta ele în fapte, când vor exercita drepturile, către care râvnesc. Inițierea cât mai temeinică în scopurile mișcării feministe, constituie deci un fel de pregătire pentru însăși exercitarea de drepturi.

În scopul acesta am ținut o serie de 4 conferințe în Amfiteatrul Fundației Carol (la 13 și 20 Ianuar, 10 și 24 Februar st. v.) Publicul, care a asistat la aceste conferințe, a cerut publicarea lor. Publicarea «în extenso» însă ar fi prea costisitoare pentru împrejurările de viață excesiv de grele în care trăim. De aceea am dat la iveală numai un rezumat al acestor conferințe, care să fie un memento pentru cine le-a auzit, și un mic text destul de lămurit pentru cine vrea să afle ce vrea «mișcarea feministă».

București, 25 Februarie (10 Martie) 1919.

E. S.

TEMEIUL MIȘCĂRII FEMINISTE ȘI SCOPURILE PE CARE LE URMĂREȘTE.

1. Progresele democrației moderne și progresele feminismului.

Deși destul de veche, mișcarea feministă, mai ales în țările Apusului, ea este totuși considerată de unii ca o idee nouă; chiar «prea nouă» pentru unele țări, ca pentru noi bunăoară, după părerea câtorva. Un lucru e sigur: că rezolvirea ei în toate țările ar însemna așezarea vieții omenirii întregi pe baze cu totul noi. Acesta va fi faptul nou. Mișcarea feministă însă nu e nouă. Ea e datorită evoluției firești, căreia este supusă societatea omenească, evoluție care a schimbat fundamental situația și rolul femeii în societate din trecut și până azi; iară sensul ei, scopul ei, este de a așeză noua situație creată femeii prin evoluția socială pe baze de mai multă dreptate.

Este adevărat, că mișcarea feministă este de dată mai recentă la noi, decât în țările apusului, de oarece, mai în urmă față de acele țări în dezvoltarea noastră culturală, ni se părea că nu suntem frământați încă de problemele sociale din acele țări, și că ne putem duce liniștit înainte viața noastră patriarhală, fără a ne preocupa de ele.

Războiul mondial însă a intensificat și a grăbit prefacerile mari sociale, care de mult se pregăteau în omenire; iar noi, care nu ne putem — și nu ne-am putut — izola de

restul lumii, nici din punct de vedere economic, nici cultural, nici social, nici politic, nu putem să ne sustragem nici acelor prefaceri sociale ce se realizează acum și la noi. Una din acele reforme sociale, ce le vedem realizându-se, este *democratizarea* cât mai largă a vieții noastre sociale și de stat, și o alta este *feminismul*.

Femeile au căpătat și capătă pe rând drepturi în toate țările din lume, și vor căpăta de sigur și la noi. Chiar numărul cel mare de partizani ai feminismului, care crește uimitor și la noi, este un semn, că această reformă este pe cale de a se realiza.

Cel dintâiu lucru necesar este deci, cât mai multă lumină asupra împrejurărilor care au provocat chestiunea feministă cât și asupra soluției acestei chestiuni, a scopului mișcării, adică a programului mișcării feministe.

Le vom analiza pe rând.

2. Câteva considerațiuni psihologice preliminare.

Greutatea, cu care se îndrumează, acum la început, mișcarea feministă la noi, se explică mai întâi prin faptul, că ideile acestea sunt foarte puțin cunoscute. Nu atât împrejurările însăși de viață ne deosebesc pe noi de alte țări, cât mai ales, pe cât se pare, modul de a gândi. «Femeia nu trebuie să ia locul bărbatului! Menirea femeii este alta!» își obiectează nu numai cei ce nu cunosc chestia feministă și nici nu doresc s'o cunoască, dar, lucru curios! chiar femei care muncesc pentru o cultură proprie—sau cel puțin pentru o diplomă universitară—sau femei, care își câștigă existența prin muncă în afară de casa lor.

Există prin urmare un fel de ostilitate, care se opune răspândirii ideilor feministe; această ostilitate provine dintr'o serie de prejudecăți, dintre care cea fundamentală este, că «femeia este inferioară bărbatului!» Acest prejudiciu este pentru un mare număr de oameni o adevărată axiomă. Toate legile, care privesc familia și statul, se întemeiază pe el, și

îl sprijină la rândul lor; el e atât de înrădăcinat în modul de a cugeta al multora, încât aceștia parcă nici nu vor să permită să se atingă cineva de el.

Cu toate acestea știința, care ia toate în cercetare, a cercetat și deosebirea de între bărbat și femeie, și a răsturnat definitiv acel prejudiciu despre inferioritatea femeii.

Astfel, din punct de vedere fizic cercetarea științifică stabilește: 1. statura mai mică a femeii (scheletul mult mai delicat), 2. forța musculară mai mică—deși suportarea maternității reclamă o forță musculară foarte mare—3. oarecare deosebire în constituția chimică a sângelui (mai sărac în hemoglobină la femeie), 4. viscerele abdominale mai mari la femeie pe când cele toracice sunt mai mari la bărbat, 5. cavitatea craniană mai mare la femeie, luând în considerare raportul la greutatea totală a scheletului, creierul femeii e mai mare decât al bărbatului! (Havelock Ellis «Man and Woman»).

Din punct de vedere *fiziologic* se constată o deosebire foarte importantă între femeie și bărbat, anume ceea ce se numește «*periodicitatea funcțională a femeii*». E o nedreptate, prin urmare, a defini femeia «un invalid prin natură», când ea nu e decât *altfel* constituită fiziologiceste.

Desvoltarea viscerelor abdominale explică baza organică a emoțiilor la femeie. Vechea localizare a virtuților de curaj și rezistență în piept, de iubire și milă în ficat și intestine corespunde bazei fiziologice a emoțiilor, care e în așa de strânsă legătură cu activitatea marelui simpatic. — Centrii nervoși, cari intră în excitație mai curând la femeie, sunt cei din măduva spinării și nervii, dovadă influența otrăvurilor care la bărbați atacă creierul (delirium tremens) și la femeie măduva spinării provocând paralizia musculară. Nebunia la bărbați vine din boale care atacă creierul, iar la femei din cauze morale: emoții (iubire, gelozie, dureri morale de nenorociri în familie), fapt care pune încă odată în evidență marea emoționalitate a femeii. Din punct de vedere *psihic* (sufletese) propriu zis: Cercetări asupra activității simțurilor

n'au stabilit încă nici o superioritate sau inferioritate a unui sex față de celălalt. Femeia în genere arată mai multă iritabilitate nervoasă și mai multă «sensiblerie» un defect care e pe cale a se atenua prin educație, dovadă că femeia de azi îl are în mult mai mic grad, decât femeia cu trei generații în urmă. Femeia îndură mai mult durerea.

În privința *sentimentelor*, superioritatea femeilor nu e contrazisă aproape de nimeni. Avem aici și mărturia *literaturei*, a romancierilor psihologi.

Femeile sunt mai puțin egoiste, bine înțeles, mai ales în clasele sărace și muncitoare; dovedesc mare dragoste de cămin; sunt econoame — singur numai «demonul hainelor» reușește să le tulbure echilibrul bugetar! Sentimentele de simpatie au la femei un caracter totdeauna personal: femeia trebuie să ia totdeauna partea cuiva, ea nu poate iubi sau urî, «în abstracto» pe baza principiilor—bine înțeles e vorba de femeia obicinuită, nu de acele femei, care au atins o dezvoltare sufletească deosebită. Sunt statornice și bune prietene. Sunt mai expansive decât bărbații, de aceia desvoltă mai iute limbajul, se exprimă mai ușor, învață și limbi străine mai ușor. Simțul de dreptate ia la ele adeseori un caracter pasionat; atât e de puternic; sentimentul religios e deasemenea mult mai puternic la ele. Din toate aceste fapte psihologice decurge puterea educatoare a femeii.

În ce privește *inteligența propriu zisă* «inferioritatea intelectuală a femeii» a fost mai cuseamă prejudiciul, care a stăpânit multă vreme și a fost pretextul pentru a înlătură pe femei dela ocupațiile și situațiile înalte, deci dela egalitatea socială. Discuția aici e adeseori pasionată. Fapt e, că femeile au fost multă vreme «cenușerese intelectuale».

Știința psihologiei însă constată că 1. *atenția* nu e mai slabă la femei decât fiindcă e mai puțin dezvoltată la ea «funcțiunea secundară» (Otto Gross), cea ce e chestie de educație, și prin urmare nu un defect natural; 2. *memoria* bună, 3. *imaginație* vie, dar mai ales 4. *facultățile combinative de judecată și raționament* (inteligența în sensul

cel mai restrâns al cuvântului) foarte agere. Tabloul ce-l face Heymans, psiholog olandez, despre inteligența femeii, arată că femeia e un colaborator prețios chiar pe terenul științific. Totuși inteligența femeii nu este de cercetat numai pe teren științific, ci și în viața practică. Trăsătura caracteristică a inteligenței feminine este aceasta: Dominată de emotivitatea ei femeii nu-i place să cugete abstract; ea are un fel de repulsiune pentru abstracțiune. Lumea abstracțiunilor n'o mulțumește niciodată complet. Ea nu primește o cugetare abstractă până ce n'o raportă la un caz concret: procedă deductiv, pe când bărbatul procedă inductiv. Logicește femeia procedează după aceleași legi ale cugetării ca și bărbatul, dar adeseori dela alte premize. Femeia are un mare talent de a observa și de a cunoaște oamenii. Emotivitatea ei cea mare o face adeseori să găsească oare cum intuitiv și să stabilească concluzii, care în urmă se dovedesc ca juste! Dacă femeile până acum încă n'au produs mult pe terenul științei, asta se explică: 1. Prin aceea că ele au fost ținute departe de aceste ocupații; 2. *Carierele* științifice nu le-au fost deschise și ele au lucrat ca *diletante*. Pretutindeni însă unde s'au apucat de muncă intelectuală, li s' recunoscut: Simțul datoriei, hărnicie, răbdare, conștiinciositate la studii. Inteligența femeiască este însă prin excelență *practică* și și-a dat dovezile în îngrijirea bolnavilor și în organizarea operelor sociale.

În ce privește *voința*, cercetarea științifică arată că femeia e mai tare, mai stăpână pe sine în împrejurările mari decât față de micile contrarietăți; are astfel un caracter eroid care a ispitit pe toți marii dramaturgi. E impulsivă; defect care poate fi lecuit prin dezvoltarea «funcțiunei secundare», căci vine din marea ei impresionabilitate și emoționalitate — din care cauză e și «incalculabilă». E mai cumpătată, se supune mai ușor privațiunilor decât bărbatul, mai ales când e la mijloc un mare sentiment. Iubirea sexuală la ea e trezită foarte adeseori prin calitățile sufletești, ceia ce e foarte rar la bărbat, și e foarte devotată în iubire. Psihologii stabi-

lesc deasemenea, că femeia e mai veridică decât bărbatul și în vorbe și mai ales în fapte; ceiace conchid, ei, având în vedere condițiile sociale, în care a crescut până acum femeia, cu totul desavantajoase dezvoltării caracterului moral, indică la femei o înzestrare morală naturală mai mare.

Toate aceste trăsături sufletești indică prin urmare că nu poate fi vorba de «inferioritate» ori «superioritate» ci e o echivalență de înzestrare la cele două sexe, care e foarte prețioasă în colaborare.

Pe de altă parte mai este de constatat acest fapt foarte important: Cu dezvoltarea culturală a secolului în care trăim, deosebiri individuale între oameni s'au accentuat atât de mult, gradul de înzestrare cu care se naște fie-care e atât de deosebit și felul de înzestrare așa de variat ¹⁾ încât deosebirile psihologice de sex sunt adeseori irelevante. Tocmai pe acest fapt însă se întemeiază cererea, ca alegerea carierelor să fie absolut liberă, neîmpedecată de nici un prejudețiu de sex.

2. Cauzele economice ale mișcării feministe.

Nedreptatea, care trebuie înlăturată prin ridicarea situației femeii, la deplină egalitate ca bărbatul, vine de acolo, că situația de inferioritate ce i-o hotărăște legea în familie și în stat, corespunde unor vremi foarte vechi și nu se mai potrivește azi, când societatea omenească a evoluat. Să schițăm puțin această evoluție, mai întâi din punct de vedere economic.

În timpurile preistorice, în lumea antică și chiar și în evul mediu, gospodăria casei se poate caracteriza astfel: Bărbatul aduce hrana și apără familia de primejdiile externe — vânătoarea și războiul sunt ocupațiile lui — iar femeia

1) Deosebirea între Roza Bonheur d. ex., și un alt pictor contemporan cu ea, al cărui nume istoria poate că l-a și uitat, nu se explică prin aceea, că ea e femeie și celălalt bărbat, ci prin aceea, că ea a avut mai multă înzestrare dela Dumnezeu.

pregătește hrana, îngrijește de toată administrația lăuntrică și vede de copii — gospodăria, nașterea și creșterea copiilor sunt datorია ei. Pentru a aprecia însă în întregime rolul femeii în această fază de dezvoltare a omenirii, trebuie să ținem socoteală, că chiar și hrana în parte, tot ea o procură precum și diferitele industrii, pentru a face traiul mai plăcut și confortabil, tot ea le-a inventat. Ast-fel ea a fost primul agricultor, primul grădinar, primul olar, primul țasător, primul vopsitor, primul tăbăcar, primul bucătar, primul care-a făcut conserve alimentare; și tot ea: primul droguist, primul farmacist, primul medic. În interesul deci, de a întreține viața soțului și copiilor ei și a o face cât mai plăcută, ea a depus, pelângă o mare abilitate intelectuală, o energie mare și o muncă fizică atât de grea, încât aceasta adeseori îi scurta și îi curma viața. Cu încetul, pe măsură ce omenirea a eșit din barbaria primitivă, munca femeii în gospodărie a început să devie mai puțin istovitoare, deși încă tot foarte grea și așa de absorbantă, încât ei absolut nu-i rămâne timp pentru alte preocupări, decât pentru grija casei — gospodărie și copii. În toată această epocă femeia literalmente nu trăește și nu moare decât pentru ca să se poată perpetua rasa; în conservarea vieții rasei omenesți femeia este cu mult cel mai important factor.

Cu timpul însă — am putea zice: În epoca de civilizație a Grecilor și Romanilor, sau și mai bine: începutul timpurilor moderne — condițiile de viață s'au îndulcit mult. Posibilitatea vieții omenesți este cu totul asigurată; pericolul de extingere față cu nevoile vieții fizice e cu desăvârșire înlăturat. Aceasta permite — cum vom vedea încurând — și femeii să se ridice din situația aceia, în care era copleșită de muncă fizică, și în care fusese ținută de însăși nevoia de subsistență a rasei, și să se desvolte și ea ca om lăsat de Dumnezeu pe pământ, cu aceleași însușiri sufletești ca și bărbatul. Dar acum — cu începutul timpurilor moderne — o prefacere importantă se accentuează tot mai mult în societatea omenească, prefacere care aduce cu încetul o schim-

bare radicală a rolului economic al femeii în gospodărie. Iată cum :

Bărbatul, căruia munca cea grea în gospodărie a femeii îi lăsa mult timp liber, pe măsură ce omenirea eșia din barbarie și condițiile de viață pentru rasă erau mai mult asigurate, a văzut că forțele fizice și intelectuale pe care le are, nu mai sunt absorbite de «vânătoare și războiu» (ocupațiile lui dintâiu), ci rămân libere; și atunci a căutat alte câmpuri de exercitare a acestor forțe. Astfel bărbații s'au întrunit, au făcut bresle și corporații, în care au dezvoltat diferitele genuri de activitate, care până atunci fuseseră ale femeii: țesătorii, vopsitorii, olării, butnării, tăbăcării etc. etc., au dezvoltat *industriile și comerțul*. Astfel s'a îndrumat fenomenul cel important, care caracterizează timpurile moderne: socializarea muncii. Bine înțeles, deocamdată nu s'a văzut că acesta e începutul unei mari prefaceri, fiindcă toată producția industrială a breslelor și corporațiilor eră încă destul de insuficientă pentru nevoile mereu crescânde ale vieții, și pentru producția casnică a femeii eră încă destul loc! Și ea continuă să lucreze din răputeri, din zori și până'n noapte, ca să-și hrănească și să-și îmbrace casa, și n'are timp să se gândească la altceva.

Procesul de socializare al muncii însă continuă și dă loc la marea schimbare economică în urma invențiunii *mașinelor* (sec. XIX)! Marea, îmbelșugată producție industrială a fabricilor de tot soiul face de prisos orice activitate similară a femeii în gospodărie, pentru că orice metru de pânză, orice bucățică de carne afumată, orice lumânare, orice bucată de sapon făcută'n casă, costă mult mai scump — în osteneală și în ingrediente necesare — decât cumpărat gata din târg! Iată-o dar pe femei scoasă din rolul ei economic de până acum: Cu munca mâinilor ei ea nu-și mai îmbracă nici nu-și mai hrănește casa¹⁾. *Ce face dar acum femeia cu for-*

¹⁾ În ceea ce privește rolul femeii de a naște copii, este de notat, că pe când în țările apusene se discută tot mai mult despre «euge-

tele ei fizice și sufletești, rămase aproape cu totul libere?

Femeia din clasele sărace n'a avut multă vreme să stea la gânduri; nevoia de a trăi a împins-o pe calea de câștig deschisă de bărbat: a intrat în fabrici, ca lucrătoare, pretutindeni unde a găsit de lucru. Femei nemăritate, văduve și chiar femei măritate, dar a căror bărbați nu câștigau destul pentru nevoile casei, s'au văzut nevoite să-și părăsească «sfera lor naturală de activitate» și să caute de lucru afară de casă. Totuși nu și-au părăsit complet sfera de activitate de până atunci, fiindcă eră și imposibil: Cât de sărac să fie un om și tot nu se poate lipsi de mângâierea, ce i-o dă, și odihna ce i-o procură, un «interior» oricât de modest. Dar cea mai modestă locuință trebuie curățită și măturată; și copiii tot sunt, și trebuiesc spălați și pieptănați și hainele lor trebuiesc cârpite: iar acestea toate tot în sarcina femeii cad. Și astfel femeia se găsește acum în fața unei duble greutăți: Pe deoparte viața ei trebuie acum să se miște în 2 cercuri deosebite: «casa ei» și fabrica ori «cariera» în genere, cercuri a căror interese adeseori se isbesc. Pe de altă parte lucrând în cercul social (în fabrici, ateliere etc.), ea intră într-o organizație și trebuie să se supună unei întregi legislații, creată de bărbat, conform naturei lui, și nepotrivită cu natura ei de femeie, altfel lăsată de Dumnezeu, cu acea «periodicitate funcțională» pe care am vorbit, adică cu epoci în care nu e capabilă să lucreze și totuși e silită la asta de legile acelor așezăminte create de bărbați, conforme cu natura lor totdea-

nie», adică despre datoria de a aduce copii sănătoși pe lume și a le procura cele mai bune condiții de dezvoltare, la noi problema aceasta e cu adevărat dureroasă. În clasele înlesnite, — acolo unde răsună strigătul că «menirea femeii e să nască copii» — nu se nasc decât 2, 1 sau niciun copil; pe când în clasele de jos, mai ales la țară, femeia naște de regulă 10—12 copii, din care însă rar când rămân în viață 2 ori 3, atât de săraci și atât de ignoranți sunt părinții pentru a-i crește! Studiile mult regretatului Dr. I. Dinescu arătau această situație în tot aspectul ei sfâșietor. Aici avem de a face prin urmare cu probleme economice și culturale mai vaste, unde este enorm de mult de lucru pentru mișcarea feministă.

una aceeași, adică natura lor care nu cunoaște «maximum» și «minimum» de energie. Prin urmare femeia e condamnată la o dublă muncă, cu atât mai istovitoare cu cât e în condiții ce nu se potrivesc cu natura ei — asta în secolul care a realizat așa de însemnate avantagii pentru ceilalți — și această muncă conține în sine o primejdie foarte serioasă de degenerare a rasei. Ce este dar de făcut? Să ne gândim a opri, sau să deplorăm măcar mersul evolutiv al societății omenеști este pe atât de nefolositor cât și de neștiințific. Să oprim pe femeie dela muncă în afară de casa ei, este o imposibilitate de fapt. Ca lucrătoare în fabrici și în tot felul de ateliere, femeia eră indispensabilă și înainte de războiu, dar mai ales acum, când s'a văzut nevoia de a decretă «obligativitatea muncii» și pentru femeie, și anume și în muncile agricole.

Prin urmare, nu este decât o soluție: aceea de a organiza viața socială pe norme de o largă dreptate, dând drepturi femeii să intre în Parlament și să-și facă singură legile cărorora are să se supună; legi care să reglementeze condițiile muncii ei și să-i garanteze produsul muncii ei; legi care s'o apere de bărbatul bețiv — legi care niciodată n'au fost făcute de bărbați — și care s'o proteje în slăbiciunea inherentă firei ei — la nașteri și lehzuzie — legi, care să proteje și să ridice ocupația cu gospodăria, fixând bunăoară, o parte din venitul bărbatului ca aparținând de drept femeii, ca echivalent al muncii ei în gospodărie — deosebit de ceea ce e el dator să dea pentru subsistența familiei lui; legi care să-i asigure femeii puțința de a se consacra mai mult casei și copiilor ei, când sunt mici și au nevoie de ea: legi care protejând-o pe ea și pe copii și ferindu-i de supramuncă, să apere totodată rassa și s'o ferească de degenerare.

Este adevărat, că prin influența mișcării feministe bine organizată în țările Apusului, o serie de legi au început a se face, care să apere pe muncitoarele femei în fabrici și în mine în timpul sarcinei și al lehzuziei etc., și că aceste legi au fost adoptate și la noi, prin imitație. Dar s'a văzut, că

acele legi făcute de bărbați, sunt totdeauna insuficiente și necomplete, și cu atât mai mult s'a accentuat nevoia, că femeia să ia parte singură la facerea legilor care o privesc! Pe de altă parte, pentru a aplană conflictul între maternitate și carieră, inherent celor mai multe cariere, pe care femeia este silită azi să le îmbrățișeze, se cere o sfortare poate de generații întregi, și această silință incumbă mișcării feministe în special.

3. Cauzele sufltești ale mișcării feministe.

Din dezvoltarea economică, pe care am schițat-o mai sus, am văzut că a rezultat — în urma socializării muncii organizată de bărbat — că forțele de lucru ale femeii au rămas aproape în întregime libere. Ce face acum cu ele femeia? Am văzut că această chestiune se rezolvește imediat pentru femeia săracă, și ea cade într'un surmenaj istovitor de care n'o poate apăra decât Legea pe care-și va face-o ea însăși. Cu totul altfel se prezintă chestiunea pentru femeia din clase înlesnite. Aceasta, dacă se reduce la ceea ce i-a mai rămas din vechiul domeniu de activitate — a naște copii, căci de crescut nu-i mai crește ea, ci și aici munca ei e în cazul cel mai bun împărțită cu «școala» sau «profesorii particulari» — are așa de puțin de lucru, încât poate să cadă curând într'o existență inutilă, parazitată, în care consumă enorm față cu ceea ce produce, existență care e cea mai serioasă primejdie pentru rassă. De cele mai multe ori însă femeia din aceste clase apucă calea — pe care în adevăr n'a găsit-o totdeauna deschisă, dar pe care a luptat și luptă să și-o deschidă — de a găsi noi ocupații pentru forțele ei rămase libere, în locul acelor ocupații ce s'au luat dela ea, îmbrățișând diverse *carriere* și *profesiuni libere*, căutând să-și întrebuințeze puterile în tot felul de opere de *asistență socială*. Această femeie reclamă dreptul de a-și alege liberă orice carieră, ca un drept tot așa de natural ei ca și bărbatului. Femeia care luptă astfel în condițiile noi de viață, create ei prin evoluția

socială, dă dovadă în această luptă, de *individualitate*, de *personalitate*, un bun sufletesc care trebuie, tinde și trebuie să devie patrimoniul oricărei ființe omenesti, bărbat sau femeie, ca om. Acest bun sufletesc s'a dezvoltat și s'a format în legătură cu dezvoltarea culturală a omenirii în general, și adese ori într'un fel de luptă, pe care femeia a fost nevoită s'o ducă tot timpul, și mai ales în țările, în care femeii i s'au interzis oarecum bunurile culturale, prin acel prejudiciu care rezervă numai bărbatului munca intelectuală cu știința și cu arta, iar pe femeie o exclude. Dar cu toate că a fost dată la o parte, și o mare parte din timp i s'au interzis ocupațiunile intelectuale ca «nepotrivite cu natura ei» (!), femeia totuși a lucrat neconținut alături cu bărbatul la progresul cultural al omenirii. Din timpurile cele mai îndepărtate, pe când bărbatul creă *religii*, organizează *state* și face *legi*, femeia a făcut să evolueze, dintr'un instinct brutal, *sentimentul iubirii* și a creat căminul cu gingășia și duioșia lui, a îmblânzit moravurile.

După ce științele au progresat și au devenit patrimoniul bărbaților, femeia a simțit ca și când un zid s'ar fi ridicat între ea și bărbat. Bărbatul s'a simțit așa de mulțumit în mijlocul bogățiilor lui sufletești, raportul lui cu femeia încultă nu-l nemulțumea deloc și nici nu i se părea că aici s'ar ivi o nouă problemă socială; pentru dânsul eră destul ca femeia să fie «fermecătoare». Dar pentru femeie n'a fost totașă! Ea simțea ca și când un templu s'ar fi ridicat, cu ziduri înalte și porți ferecate, în dosul cărora dispar bărbat și băeți, și din care ei se întorc către ea ca altfel de oameni, cu alte interese, cu alte vederi, cu o viață sufletească internă hrănită din izvoare, care ei îi erau interzise! Și s'a simțit strâmtorată, apăsată, nedreptățită și umilită! Și a luptat să-și facă și ei accesibile acele bunuri sufletești, pe care le procură Știința și Arta, ca să poată trăi și ea viața internă sufletească a soțului și a copiilor ei, dar și pentru prețul pe care acele bunuri îl au în ele înșile.

Bine înțeles nu trebuie uitat, că dacă femeia a isbutit să

deschidă porțile ferecate ale templului Științei și al Artei și să-și îmbogățească sufletul și ea cu bunurile culturale, adunate până atunci numai prin munca bărbatului, asta s'a întâmplat pentru că «o mână prietenească i-a deschis pe dinlăuntru», căci printre bărbații care erau acolo erau și de acei generoși și buni, curați la suflet și onești, care prețuiau participarea sufletească a femeii la munca pentru agonișirea bunurilor culturale. Acei bărbați au fost acei, cari în toate timpurile au favorizat întotdeauna, direct sau indirect, mișcarea feministă, și femeile recunoscătoare nu-i vor uita niciodată!

De aceia, e așa de greșit lucru, a considera mișcarea feministă ca o mișcare ostilă bărbaților. Ea e o mișcare a unui spirit nou împotriva unui spirit vechiu. Dacă bărbații sunt uneori reprezentanții aceluia spirit vechiu, e altă socoteală; din întâmplare însă se constată și femei care sunt reprezentantele aceluia spirit vechiu, ceea ce e natural, căci nu toată lumea trece deodată, în acelaș timp, prin fazele evoluției culturale ale societății.

Ce a contribuit evul mediu și apoi romantismul și neoromantismul la dezvoltarea personalității femeii, nu avem loc să examinăm aici. Destul că în timpurile noastre femeia apare ca o personalitate bine definită, de care nu numai literatura ține socoteală, ci care izbuteste să impună și societății pecetea ei proprie. Iată cum, însă, de aici tocmai, o nouă problemă se rădică: Această femeie, cu personalitate, care este în cele mai multe cazuri cea mai nobilă și mai frumoasă expresie a femininătății — cum au înțeles-o și înfățișat-o atât Shakespeare cât și Ibsen și Bjornson — această femeie nu se mai mulțumește să «farmece» pe bărbat și să «asculte de el» ca de «stăpân», ci cere dreptul să-și ducă și ea viața ei sufletească proprie alături de a lui! Ea nu se mai poate mulțumi, să fie considerată ca mijloc spre scop, să servească numai la perpetuarea rasei, ci vrea să-și poată duce și viața ei proprie de om, de sine stătătoare, și să și-o desvolte și să și-o perfecționeze până la maximum de putere pe care i-l îngăduie Dumnezeu. Cel ce a creat-o și pe ea cu aceleași

însușiri sufletești ca și bărbatul; iar astfel să poată să contribuie și ea, cu partea ce-i revine ei, la înnobilarea și perfecționarea rasei. Ea cere deplină libertate în alegerea oricărei cariere; dar asta nu pentru că râvnește să facă ea «munca bărbatului», căci nu aceasta ar putea mulțumi sufletul ei de femei! nu vrea ea să facă «munca bărbatului» ci *munca ei de femei*, și prin femininitatea sufletului ei să contribuie și ea la producția valorilor morale și intelectuale, cari constituiesc și fac posibilă viața sufletească a omenirii. Ea nu cere decât libertatea de a-și alege o carieră potrivită cu însușirile ei sufletești cele mai eminente; dar care sunt acele însușiri, Dumnezeu hotărăște Cel ce i le-a dat! Ceia ce cere ea, este deci ca în locul selecțiunii artificiale, pe care o fac oamenii, să se lase liberă selecțiunea naturală, care e mult superioară! Acest lucru e sigur; că oricare ar fi cariera pe care și-ar alege-o o femeie, ea ca *femeie* se va distinge în ea, cu însușirile specifice naturei ei. Care sunt aceste însușiri? uneori foarte subtile și greu de formulat în nota lor distinctivă, dar destul că ele se manifestă în *producția* culturală și că ele însemnă o îmbogățire însemnată a acestei producțiuni.

Dar femeia, care a ajuns la o conștiință așa de clară a puterii și a valorii personalității ei, se simte nedreptățită, umilită și deconsiderată atunci când bărbatul nu-i păstrează credința pe care o cere el dela ea; atunci când consideră (în *fapt*, nu în vorbe, căci acelea sunt uneori în adevăr frumoase, dar nesincere) ocupația cu gospodăria, care-i absoarbe ei așa de mult timp și forțe, ca o ocupație inferioară, nedemnă de el, pe când lui își rezervă ocupațiile mai înalte cu Știința și cu Legile Țării. Ea simte ca o jignire și ca o umilință toate legile care atât în viața familială, cât și în cea socială, o subordonează întâi bărbatului și apoi fiului ei! Ea se simte prin aceasta chiar împedicată în «menirea» ei, de a-și educa copiii și de a contribui la inobilierea și perfecționarea rasei. De aceea ea vrea în soțul ei un prieten, nu un stăpân, un tovarăș de viață egal cu ea, dela care cere aceiași credință pe care i-o păstrează și ea, cu care împăr-

tăsește deopotrivă aceleași drepturi ca și aceleași datorii, atât în familie cât și în societate. Ea vrea, ca prin ori ce fel de mijloace să se ridice valoarea ocupației cu gospodăria, să i se redea valoarea de odinioară, punându-se pe acelaș rang de importanță socială cu oricare din ocupațiunile bărbatului care au aceiași valoarea economică. Ea vrea ca instituția căsătoriei, bazată nu pe «frică» și «ascultare» ori pe interes, ci pe potrivire și armonie sufletească și pe dragoste, să fie întărită prin însăși legile : 1. care desființează autoritatea maritală, decretând pe cei doi soți egali, cu drepturi egale asupra copiilor în primul rând, 2. prin desființarea prostițuției și 3. prin cercetarea paternității.

Ceia ce cere mai cu tărie acestă femeie, atât de conștientă de ce e viața și ce e fericirea pe care e în drept s'o ceară dela ea, este combaterea *moralei duble* : de vina, pentru care e condamnată femeia, nu poate fi scutit bărbatul, complicitile ei. Numai cu condiția aceasta se va înălța moralitatea și se va întemeia familia pe baze solide. Cine va ridica omenirea la un progres real? «*Femei luminate ca bărbații, bărbați curați ca femeile*» aceștia vor aduce Binele de care are nevoie lumea! Aceasta e strigătul din inimă al feminismului modern.

Prin urmare : Nici «amor liber», nici «căsătorie liberă», căci nici una nici alta nu accentuiază destul ideia de obligație a celor 2 soți și de *răspundere* atât a unuia față de celalt, cât și a amândurora față de copii ; ci *căsătoria legală* dar bazată pe legi drepte și față de femeie. Pe de altă parte *ridicarea nivelului moral în societate*, aceasta e năzuința cea mai energică a mișcării feministe. Aceasta se poate obține atât prin legi, din ce în ce mai severe, cât și prin *moravuri* care se zice că le face femeia, după dictonul francez — *Les hommes font les lois, les femmes font les mœurs*, — dar de aceste moravuri va fi desigur cu atât mai răspunzătoare femeia, când va fi egală prin lege cu bărbatul. Prin urmare aici rolul mișcării feministe e dublu : Pe de o parte facerea legilor care încă lipsesc, pe de altă parte punerea în circulație a valorilor morale.

4. Situația femeii în societate și în stat.

În cercetarea de până aici am ajuns la rezultatul: 1. că nu există nici o inferioritate psihologică pe baza căreia femeia să fie ținută într'un raport de subordonare față de bărbat și 2. schițând evoluția economică cât și cea culturală, am văzut că așa cum se prezintă lucrurile azi, femeia are nevoie de egalitatea deplină civilă și politică cu bărbatul. Această nevoie s'a arătat prin urmare, până acum, din punctul de vedere al interesului personal al femeii. Rămâne acum să cercetăm care ar fi interesul societății însăși în această chestiune, anume: *Ce nevoie simte societatea, și ce bine rezultă pentru ea din mișcarea feministă și din participarea femeilor la facerea legilor?* La această întrebare am putea răspunde pe scurt: « — Nevoia și Binele care au rezultat și pentru celelalte țări care le-au dat drepturi: Norvegia, America Danemarca, acum: Anglia, Germania, Polonia, Rusia, Cehii. Totuși, vrem să facem o cercetare amănunțită ca să cunoaștem chestiunea cu toate greutățile ei, și cu eventuale deosebiri între alte țări și noi — dacă vom găsi vre-unele deosebiri.

Mișcarea feministă s'a născut cu ideea de stat modernă despre cetățean și drepturile lui — principiul suveranității poporului. — Odată cu noțiunea de «cetățean», s'a formulat noțiunea de «cetățeană», deși pentru ca aceasta din urmă să fie primită în întreg înțelesul ei, a trebuit să mai treacă aproape un secol și jumătate. Nu puțin a contribuit la egalizarea drepturilor de cetățean și cetățeană și războiul mondial, care a secerat așa de mare număr de bărbați, așa că acum reiese și mai limpede că $\frac{1}{3}$ din omenire (bărbații) nu mai poate legifera și pentru celelalte $\frac{2}{3}$ (femeile) după cum nici nu poate munci pentru ele, ci fie-care trebuie să muncească singur — și singur să participe la facerea legilor. Formarea aceasta de principii de simplă dreptate, rezultă prin urmare din partea societății însăși, care are nevoie de *colaborarea* femeii alături cu bărbatul în produsul tuturor bunu-

rilor materiale și morale de care are nevoie viața omului. Am văzut că femeia nu mai face, în casă, singură, produsele de îmbrăcăminte și de hrană necesare casei, căci le produce societatea (fabricile și atelierele); nici pe copii nu-i mai crește nici nu-i mai educă numai ea, ci școala și toate instituțiile sociale. Poate, acum, societatea să se lipsească de munca femeii în toate acele domenii, care erau odinioară exclusiv ale ei? Nu; căci sunt aceleași nevoi și e aceeași producție, numai altfel organizată. Această nouă organizare nu lasă brațele, care odinioară erau doborâte de muncă grea, absolut liber, ci le impune un alt-fel de participare la lucru. Este, de aceia, o greșeală mare a socoti pe femei ca concurența bărbatului, când în realitate ea e colaboratoarea lui, și deci trebuie apărută întocmai ca și el. Cel ce face aceeași muncă ca și tine este tovarășul tău cel mai bun! Interesul lui, e interesul tău! Și ceia ce-l lovește pe el nu va întârzia să te lovească și pe tine! Prin urmare, interesele femeii se spirjină de acele ale bărbatului, nu vin în conflict cu ele ¹⁾.

Am văzut, că revoluția socială asemează deosebirea de sex și apropie pe bărbat de femei, silindu-i și pe unul și pe altul să desvolte și să cultive aceleași însușiri. Aproape toate felurile de cariere sunt azi accesibile și bărbatului ca și femeii; vechea diviziune a muncii: «Femeia înăuntru casei, bărbatul în afara ei» a ajuns cu totul anacronistică. Singur numai datoria față de copiii noi născuți: Alăptarea și îngrijirea lor până cel puțin încep a merge, este exclusiv rezervată femeii, și «diviziunea muncii» numai aici își păstrează vechiul înțeles: «Bărbatul aduce hrana, femeia e ocupată în interesul casei; încolo, pretutindeni e posibilă colaborarea femeii alături de bărbat! Nu e numai posibilă, e chiar necesară.

Ca să ne convingem, că societatea nu se poate lipsi de

¹⁾ O dovadă de aceasta — și tot odată o dovadă, cum că muncitorii în alte țări sunt complet conștienți de acest fapt, e împrejurarea că în 1918 greviștii pentru pace în Austria am pus ca condiție, ca să se întoarcă la lucru: Să se acorde drepturi și femeilor!

munca femeii, să ne 'nchipuim pentru un moment că în nici o fabrică n'ar mai lucră vre-o femeie; că nici o femeie n'ar mai pune mâna pe sapă sau pe coarneau boilor să întoarcă plugul la munca câmpului; că nici o femeie n'ar vrea să mai dea lecții la copiii străini, nici în case particulare, nici în școli și a. m. d. Ce ar fi? Vedem ce greu e cu «lipsa de brațe» de azi, și de sigur nimănui nu-i dă în gând, să mai înlătore din cele care se mai gădesc.

Pe lângă această muncă direct productivă, mai este una de privighere și de control: Ca toate produsele de îmbrăcăminte să fie bune și trainice, căci altfel sunt o imensă risipă economică; ca produsele alimentare de tot felul, precum și tot ce privește locuința și e în legătură cu viața omenirii, să fie sănătoase și cu adevărat hrănitore, nu falsificări care îmbolnăvesc corpul; ca influențele educative de tot felul — nu numai în școli, dar mai ales în spectacole și în literatură — să fie sănătoase și folositoare, nu rele, căci atunci distrug cu atât mai adânc și mai iremediabil, cu cât asta nu se vede deodată: fiindcă toate acele produse rele sunt tot atâtea păcate contra Sfântului Duh! Să vedem, din tot acest fel de muncă poate fi înlăturată femeia? și dacă e înlăturată, ce se întâmplă?

De fapt, aici avem de aface cu o datorie care n'a fost îndeplinită. Această datorie a privit mai ales pe femeia din clasele mai înlesnite, care a avut posibilitatea să se înalțe prin cultură la înțelegerea nevoilor generale. Dar această femeie, pe deoparte prin vina legilor, care nu-i impuneau nici o datorie, pe de altă parte prin puterea prejudețiilor sociale, care-i tot repetau că «menirea femeii este alta» și nu rare ori, nu mai puțin prin indiferența celui ce «are tot ce-i trebuie», nu s'a interesat, decât de casa ei — dacă a făcut totdeauna și atât! — și n'a durūt-o tot ceiace e «dincolo de zidul care-i încunjură parcul și grădina»! Pentru ce? pentru că aici e o serie întreagă de *datorii sociale*, de care femeia a fost totdeauna ținută în ignoranță, pe când e de cel mai mare și mai urgent interes, ca ea să fie cât mai de

aproape inițiată, pentru ca colaborarea ei să fie cât mai folositoare!

Această chestiune este de o importanță extremă. Câtă vreme «dreptul de om» al femeii a fost strigătul izolat al unor bărbați sau femei mai luminați, atâta vreme feminismul putea să însemne înălțarea prin cultură și afirmarea individualității femeii. Astăzi însă feminismul e mișcarea maselor sociale, care ele înșile cer—cum am văzut și din exemplul greviștilor citat mai sus — amestecul femeilor în viața socială, precum și toate drepturile pentru ele acolo. Așa dar și datoriile sociale ale femeii intră în planul întâi.

Vechea formulă, deci, ca femeia să se ocupe numai de trebile casei, «ministru de interne» și bărbatul numai de trebile din afară «ministru de externe», este nu numai învechită, ci e chiar dăunătoare. Nu e numai mama necesară în educația copiilor, ci tot așa de necesar e și tatăl. Iar societatea e familia pe larg, care are nevoie nu numai de influența bărbatului, ca tată, ci și de a femeii, ca mamă. Important este a desluși din timp, atât pe tinerele fete cât și pe tinerii băieți căci nu ni se pare că ei ar fi, de fapt, mult mai bine luminați în această privință—asupra sensului *datoriilor lor sociale*. «Datoria socială» nu e doar pentru o femeie a se îmbrăcă costisitor și a face vizite, care răpesc atât de inutil și atât de nenorocit un timp așa de prețios.

Pe baza acestei greșite înțelegeri despre «datorii sociale» se vede că s'a dezvoltat luxul femeilor, pentru care nu puțin vinovați sunt însăși bărbații, cari l'au alimentat, de oarece se poate dovedi, că cele mai luxoase femei nu sunt cele ce-și câtigă singure existența. Luxul însă este una din rănilile primejdioase sociale; e o mare vinovăție! E dovada unui egoism, care dezonoarează pe femeie! Din punct de vedere economic el reprezintă o incalculabilă absorbire de forțe producătoare spre un scop inutil, deci o imensă risipă! O, Domne, și ce falsă economie politică au mai desfășurat toți partizanii luxului!... Ar trebui însă să se dea tinerimei o învățătură temeinică în adevărata economie politică — și

mai ales fetelor, căci ele au simțimântul mai dezvoltat; și ar trebui ca ele să fie cât mai temeinic inițiate în adevăratele lor datorii sociale. Ar trebui organizate cursuri în acest scop.

Cel mai mare idealist al femeii, John Ruskin, care prin prizma sufletului lui curat a înțeles așa de admirabil ce ar putea și ce ar trebui să fie femeia, a scris pagini neasemănate în privința rolului social al femeii. Femeia-i mama, zice el; unde e ea, acolo e căminul, acolo e confortul, acolo-i mângâerea, căci ea face să-i fie îndemână ori cui, ea crează Ordinea și Frumusețea în jurul ei. În stat, bărbatul are să asigure menținerea și apărarea lui, iar femeia e «punctul central al ordinii, balsam al mângâerei, oglinda frumuseții!» Dela ea se așteaptă lecuirea multor răni sociale! Iar la noi, cine nu-i de acord, că aici e cea mai mare și mai urgentă nevoie de munca cea mai intensă de care sunt capabile femeile?

Sute și mii de femei, în diferitele colțuri ale lumii, precum și la noi în țară, că vor fi cetit pe Ruskin sau că nu l-or fi cunoscut de loc, și prin urmare chiar fără acel sprijin moral ce-l dă puternica convingere a unui mare cugetător, ci numai simplu călăuzite de *instinctul* lor care nu greșeste, cu acel suflet cald pe care așa de bine l-a înțeles Ruskin, au pornit la îndeplinirea acelor «datorii sociale» organizând fel de fel de opere de binefacere și culturale, opere de «asistență socială»: pentru tuberculoși, pentru lehuze, pentru săraci, pentru bătrâni, propagandă contra alcoolismului, propagandă contra prostituției etc. etc. Și cu cât mai active au fost în lucrul lor, cu atât mai mult au văzut ce imens mai este de făcut! Iar acum în urma războiului, la vechile probleme altele noi s'adaugă: să nu mai vorbim de îngrijirea sanitară igienică de care au așa de mare nevoie sate și mai ales orașe și de combaterea mortalității copiilor, care am văzut că e o problemă așa de importantă pentru noi; dar apoi: orfani, invalizi, destrăbălare morală, boli, munca desorganizată, sărăcie grozavă pretutindeni și lipsuri de tot felul...

Toate aceste datorii sociale cad, bine înțeles, nu numai în sama femeilor, ci și a bărbaților. Dar cine ar putea spune sau a spus vreodată, că «femeia aici n'are ce căută» că «treaba ei e în casă, la bucătărie și la copii?» Din contra : aici e cea mai strict logică aplicare a formulei că «Femeia e păstrătoarea și transmitătoarea bunurilor culturale ! ea formează sufletul generațiilor» etc. Sigur. Dar tocmai în această așa de importantă influență culturală ea e paralizată, fiindcă n'are drepturi ; fiindcă numai cel ce e cu adevărat activ în îndeplinirea vreunei din acele «datorii sociale» știe, că numai «Caritatea» nu ajunge ! că nici mijloacele materiale nu-i vin decât celui «sus pus» și «influent», iar ceilalți sunt reduși aproape la imposibilitate totală de a face ceva ! Dar chiar și cu mijloace bănești nu se poate merge departe, căci mai mult și mai întâi de toate trebuie *Dreptate* și trebuie *Lege* !

Iată dar cum și din punct de vedere al societății, se dovedește că e absolut necesar ca femeia să capete egalitatea civilă și politică, pentru ca să poată cu adevărat să-și exercite influența ei culturală și să-și împlinească «menirea».

Când însă e vorba să se acorde drepturi politice femeii, se rădică tot felul de obiecțiuni. Le vom împărți în 2 categorii : Obiecții neîntemeiate și obiecții întemeiate, și vom începe cu cele dintâi :

1. «Femeile exercitând drepturi politice își vor pierde femininătatea». În adevăr ar fi o mare pierdere, dacă femeile și-ar pierde drăgălășia, bunătatea, grația lor naturală — după cum ar fi o mare pierdere, dacă bărbații și-ar pierde energia, puterea de a lupta pentru un scop cât de înalt și cât de nobil. Dar ceea ce înăsprește caracterul femeii, e greutatea prea mare a vieții și mai ales nedreptățile, cu care au de luptat ! Exercițarea drepturilor politice ar putea ameliora — prin perspectiva puterii de a face și a obține Dreptatea — iar nu înrăutăți mai mult !

2. Că «se va distruge familia, stricându-se armonia conjugală, când unul din soți ar vota cu un reprezentant și celălalt

cu altul»! Sau că «se vor dubla numai voturile, deci ar fi inutil». Inutil e a mai combate aceste obiecții!

3. Că «femeile n'au nevoie să facă legi, că le fac ei bărbații și pentru ele»! Le-au și făcut, și până acum, și încă cum!

4. Bărbații nu spun totdeauna sincer, în realitate ei cred că femeile sunt prea puțin inteligente — n'au destul creier — ca să participe la facerea legilor. Așa credeau și nobilii francezi despre burgheji înainte de revoluție, și totuși ce oameni politici au eșit apoi din rândurile burgheziei!

5. Se obiectează, că «femeile reușesc prin mijloace piezișe, obțin tot ce vor prin grațiile lor și că amestecul lor ar fi nefast». Aceasta e azi, când femeile n'au drepturi; și tocmai de asta trebuie ca o influență ascunsă să fie înlocuită cu una pe față, și femeile să fie trase la răspundere pentru actele lor.

6. «Femeile nu pricep conducerea statului!» Dar când femeile vor ceva — d. ex. un sanatoriu de tuberculoși — agită, adună bani, și fac ceace vor! Ori, asta e adevărată «conducere a statului». Reușita dă măsura valorii unui conducător de stat.

7. «Politica e un lucru murdar, nu-i pentru femei». O, când această grijă de a păstra pe femei curate ar fi sinceră, de ce rele n'ar fi ele cruțate! De ce umilinți și de ce boli! Dar politica nu e în sine un lucru murdar. Nedreptățile care par inerente ei, sunt datorite împrejurării de a voi să lucrezi pentru «partid» în loc să lucrezi pentru Țară! Dar cu siguranță vor veni odată timpuri mai bune, când «politica» va însemna o adevărată pregătire științifică întocmai ca și medicina, ingineria, etc.

8. «Femeia nu-i temeinică» — când ceva n'o interesează, dar când o interesează, e foarte temeinică! Dovadă multiplele detalii ale gospodăriei.

Față de acești adversari hotărâți — a căror argumente le-am amintit odată cu combaterea lor, sunt din contra alții foarte prieteni, care-și pun mari speranțe în femei! Aceștia au în genere în vedere, că cele mai însemnate împrejurări care constituie progresul social-cultural, nu se datoresc atât de

mult inteligenței propriu zise, cât mai ales celorlalte forțe sufletești, ca bunătate, cuget curat, spirit de sacrificiu și uitare de sine, care se zice că ar fi mai ales însușirile care caracterizează pe femei. Pe lângă asta, toate însușirile lor gospodărești dela care se așteaptă alinarea tuturor suferințelor prin care trecem!

Nu voim să pretindem, că aceste speranțe ar fi neîntemeiate, dar socotim ca o datorie să atragem atenția că nici iluziile prea mari nu sunt bune, căci atunci decepțiile sunt cu atât mai amare. Sunt în adevăr și oarecare obiecții întemeiate :

1. Femeile nu sunt destul de pregătite, destul de luminate, n'au destulă cultură! Recunoaștem, că așa e. Dar a cui e vina? O vorbă populară zice : «Dacă vrei să-ți fie ție bine, sfătuește-te cu nevasta ta». Câți bărbați însă se sfătuesc cu nevestele lor? Cei mai mulți n'au vreme să stea cu ele de vorbă, ori le consideră prea neînsemnate pentru asta : «Asta nu-i treaba ta!» le răspund ei, când ele cer vre-o lămurire. De aici o dureroasă stare de desorientare, de înapoere.

2. Multor femei le lipsește demnitatea — sunt așa de multe prostituate! Prin vina bărbaților, dar sunt.

3. Sunt adeseori pătimașe, pentru a susține pe cine cred ele, fără să ție socoteală de dreptate ; din cauza asta sunt înclinate a-și apropria cusurul bărbaților în politică de a întoarce argumentele de partea partizanilor și împotriva dreptății. Sunt prea ușor înclinate a crede ceea ce se spune de rău de cineva. S'a argumentat că femeia ar fi mai puțin criminală decât bărbatul. De fapt nu e așa ; o femeie care odată a căzut în păcat, cade de obicei, mai jos decât bărbatul și se ridică mai cu greu decât el : Căci personalitatea ei nu e încă formată — ceea ce o ține în frâu e cele de mai multe ori frica, nu propriile convingeri morale. Se înțelege, nu e vorba aici de femeile, a căror individualitate e formată, ci de masa mare a femeilor. Se dovedește aici deci o minte nematură. Apoi, să se ție socoteală, câte ori crimele pe care le fac bărbații au de fapt, ca autori morali pe femei?

«Cherchez la femme» e o vorbă justă și ne indică aici adeseori adevărul.

În sfârșit, până în prezent, nu e numărul cel mare al femeilor, care vor drepturi! Multe au fost auzite zicând : «A! Noi nu suntem feministe! Noi avem toate drepturile care ne trebuie!» Deși față, de acestea avem o oarecare bănuială : Nu numai aceia, că ele *nu știu* că n'au drepturile ce le trebuie; dar bănuim, că ele se exprimă așa, căci cred că le stă mai bine, sunt mai «feminine», deci mai drăgalăse! Vom vedea, când se vor da drepturi femeilor, dacă nu cumva tocmai acelea vor alerga mai repede la urnă ca să voteze!

Am relevat aceste obiecțiuni cu destulă părere de rău, dar cu convingerea: 1. Că nu laudele și măgulirile ajută la rădicarea femeii, cât pretențiuni din ce în ce mai rădicate față de sine însăși, și silința expresă de a învinge defectele; 2. Că dreptul de vot va fi tocmai mijlocul cel mai bun de înălțare morală, căci «cea mai bună educație pentru libertate este libertatea»; și 3. Din convingerea, că femeia are resorturi sufletești care o vor face în stare să-și învingă defectele! Și apoi, unele femei sunt culte; n'avem decât să ne îndreptăm ochii spre acelea, care au dovedit și cultură, și neștirbită cinste de caracter: Ele vor ajuta și celorlalte: Iar masa cea mare de femei românce nu e cu mult mai pre jos de nivelul cultural general al poporului nostru.

În orice caz, argumentul principal pe care se sprijină cererea noastră de drepturi este că *dreptul de vot nu este o recompensă pentru virtute, ci o armă de apărare* și femeile au nevoie de această armă întocmai ca și bărbații, cu care muncesc alături. Dreptul de vot e dreptul de om și servește pentru a înălța demnitatea de om. «Deosebirea de sex» este cel mai puternic argument în această direcție, care sprijină acordarea de drepturi femeilor.

Pe lângă aceste argumente, noi Româncele mai avem un argument *național*. Din acest război am eșit, noi Românii foarte slăbiți. Am pierdut 1 milion de oameni din 7 — ceia ce alături de faptul inferiorității culturale, însemnă că Ro-

mâinii au fost printre cei care au pierdut mai mult în acest războiu. E drept, întregirea Neamului ne vine acum ca o meritată recompensă pentru imensele jertfe. Totuși noi vedem nevoia *de a stimula toate forțele românești și a le ridică la maximum de putere de producție economică și culturală*, pentru ca Neamul nostru să câștige cu adevărat însemnătatea ce i se cuvine. Pe lângă asta mai e un fapt: Femeile basarabence aveau drepturi politice în momentul Unirei, și una din ele a și iscălit actul Unirei, ca deputat în Sfatul Țării. Acum li se ia lor aceste drepturi: Aceasta e răsplata, pentru munca lor națională? Asta e și o jignire pentru noi: Va să zică din cauza noastră au trebuit să-și piardă ele dreptul de vot alături de noi, noi n'am fost vrednice să-l căpătăm și noi și să-l exercităm alături de ele?

Afară de asta: Evreii vor căpăta drepturi. Apoi cu atât mai mult trebuie să le căpătăm noi, româncele, căci e țara noastră, și tot pe noi ne privesc mai întâi destinele ei!

Acestea sunt considerațiile — pe lângă cele economice, culturale și sociale pe care le-am analizat, pe care se întemeiază cererea noastră de drepturi.

Cum vor vota și vor legifera femeile? Desigur nu e bine să facem prea multe prognosticuri. Totuși știm că nu e bine să ne facem iluzii, că prin acordarea de drepturi femeilor ca printr'un farmec toate relele se vor întoarce în bine! vor fi desigur oare-care decepții. Trebuie să ne așteptăm, că femeile vor face greșeli la început, căci vor avea nevoie de un *noviciat* care nu va începe decât când ele vor exercita drepturile politice — învățământul pur teoretic nu ajută mult! Dar ele vor învăța minte din propriile lor greșeli, și se vor corijă cu atât mai repede, cu cât de faptele lor va fi legată *răspunderea*.

Totuși sunt oare-care măsuri de avut în vedere, pentru pregătirea cât mai efectivă și mai temeinică a femeilor pentru viața cetățenească. Această măsură ar fi organizarea unui *serviciu social obligator* pentru fete ca și pentru băieți — căci desigur serviciul militar se va modifica mult (dacă ten-

dințele pacifiste sunt sincere) în sensul că se corespundă mai mult nevoilor sociale — un serviciu pe care fetele să-l facă între 10 și 21 ani, ori în ce mod s'ar crede de cuviință, astfel că se consacre și ele un an ori 2 ani din viața lor pentru o muncă oare-care de utilitate publică, fie în îngrijire de bolnavi, ori servicii de igienă și salubritate publică, ori de combatere a mortalității infantile care e așa de mare la noi, etc., etc. Pe acest serviciu să se întemeieze exercitarea drepturilor cetățenești, și neîndeplinirea lui să însemne pe viitor, excluderea dela carierele publice cu un caracter social (comună, județ, reprezentanță națională). Dar acest serviciu trebuie astfel organizat, că, având o erarhie (corespunzătoare erarhiei militare de azi) să nu poată fi nimeni sus până n'a fost întâi la lucrul greu *care cere sacrificiul de proprie persoană*; să nu fie nimeni general, până n'a fost întâi simplu soldat.

Acest *serviciu social* e necesar cu atât mai mult, cu cât sunt femeii bogate, care au timp mult, au «situații sociale» și desigur și ambiție, și care când se vor da drepturi, vor vrea să fie deputați, etc.

Ei bine, tocmai din partea lor trebuie să avem cele mai multe garanții, că vor fi deplin conștiente în exercitarea drepturilor, că vor fi în stare — sau că au fost în stare — să facă muncă grea în care au ostenit ele înșile — nu alții pentru ele — că astfel știu ce-i munca și ce-i osteneala, că pot face și că sunt deprinse să facă sacrificiul de sine însăși; că au voința tare și mintea luminată și că aceste însușiri ele vor folosi în adevăr spre binele obștească.

Intr'un cuvânt, trebuie să se ia astfel de măsuri, ca mișcarea feministă să ia tot mai mult un *caracter democratic*. *Poporul să conducă*; nu poporul de jos, întru cât nu e destul de pregătit, căci s'a văzut ce nenorocire poate să însemne asta (bolșevismul!) dar *poporul* cu toate clasele lui sociale, sau mai bine zis: fără deosebire de clase sociale, fără deosebire de avere, fără deosebire de sex, dar cu respectarea acelei esențiale deosebiri de pricepere, de cultură, de

înțelegere a interesului obștesc și mai ales de muncă și devotament pentru acest interes, adică a tuturor însușirilor de inteligență și mai ales caracter, care fac pe adevărații conducători. Numai cu această condiție mișcarea feministă va contribui la adevăratul progres social și cultural.

Programul mișcării feministe.

Din cercetarea de până aici, care poate fi considerată ca o «expunere de motive», se desprinde următorul program al mișcării feministe :

Mișcarea feministă vrea dezvoltarea cât mai mare a culturii femeii; ea se silește să creeze și să asigure libera influență socială a acestei culturi a femeii.

De aceia, mișcarea feministă urmărește :

1. *In ordine economică*: I. Plată egală, pentru aceiași muncă, pentru femei ca și pentru bărbat; II. Legi de protejare a muncii femeii și a produsului acestei munci. III. Legi și măsuri care să împedice mortalitatea copiilor în clasele sărace.

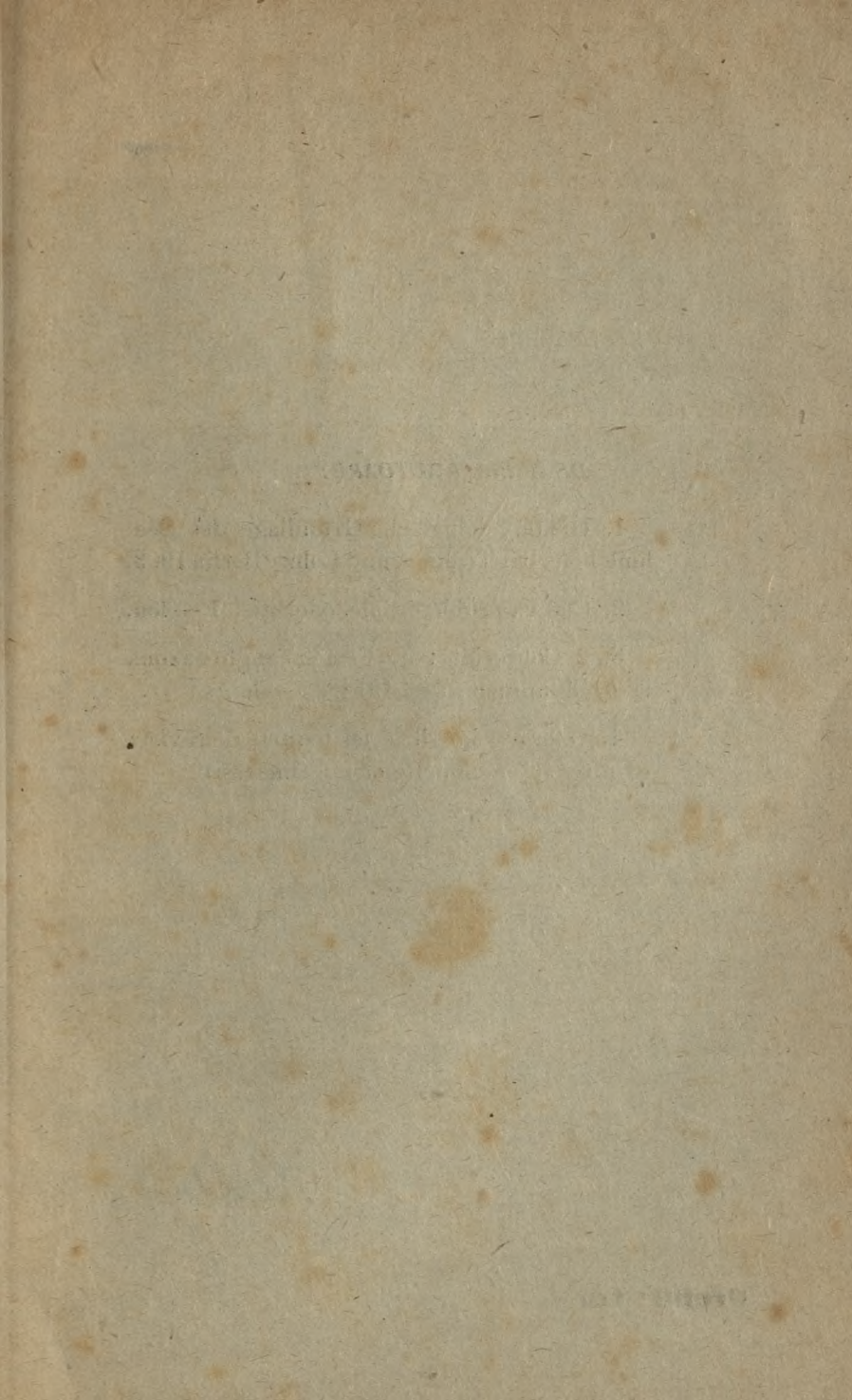
2. *In ordine culturală*: I. Accesul tuturor (carierele, cu pregătire culturală egală, a celor două sexe, în vederea acestor cariere, precum și accesul tuturor treptelor erarhice în acele cariere, pentru femei ca și pentru bărbați. II. Silinți continue pentru a se găsi modalitatea să se aplaneze conflictul între carieră și maternitate, astfel ca mama să se poată consacra mai mult copiilor, când aceștia au nevoie de ea. III. Educația fetelor la fel cu a băeților; întru nimic să nu fie mai neglijată sau mai redusă îngrijirea sau învățătura ce se dă fetelor de cea ce se dă băeților, iar aceștia să fie astfel crescuți, încât să vadă în fete niște ființe egale cu ei, cu aceleași drepturi și aceleași îndatoriri.

3. Cu privire la *căsătorie și familie*: I. Cei doi soți să fie egali atât prin lege cât și prin educația, care să-i facă a se considera ei însăși egali unul cu altul — cu drepturi egale

asupra copiilor cât și asupra averii câștigate împreună. Incolo, fiecare din soți e stăpân pe averea lui prîprie. II. Ridicarea ocupației cu gospodăria, prin dreptul femeii asupra unei părți din câștigul bărbatului, ca echivalent al muncii ei cu gospodăria. III. Combaterea *moralei duble*, precum și a «căsătoriei libere» a «amorului liber», ca dăunătoare moravurilor și mai ales generației viitoare; silenți, prin toate mijloacele și pe toate căile pentru ridicarea nivelului moralei sexuale și întărirea instituției *căsătoriei legale*: prin: a) desființarea autorității maritale, b) desființarea prostituției, c) cercetarea paternității.

4. *In ordine socială*: I. Drepturi civile și politice egale pentru femei ca și pentru bărbați, ca femeile să poată și ele lua parte la elaborarea tuturor legilor. II. Participarea femeilor la toate instituțiile și toate funcțiunile și demnitățile publice alături de bărbați în tocmai ca și ei. III. Pregătirea femeilor pentru exercitarea conștientă de drepturi, dat fiind, că drepturile politice sunt un avantaj numai pentru cei pregătiți, și că este datoriă femeilor luminate, să pregătească și să ajute pe cele care au nevoie de a fi pregătite.

fine
24.

DE ACEIAȘI AUTOARE :

1. Die physiologische Grundlage des Seelenlebens bei Techner und Lohze Berlin 1903.
2. Câteva probleme ale educației, 1.— leu.
3. 2 Conferinți: *a)* Femeia anglo-saxonă și *b)* Feminism, Iași 1912, 2.— lei.
4. George Eliot, 3.— lei (editate de revista «Unirea Femeilor Române» din Iași).

[20,00 lei]

Prețul: Lei 3.—